

הנקודה היהודית בליריקה של משורר יהודי-סובייטי

מאת ד"ר צבי הרנבי

(לזכרו של מארק שכטר)

בערב יום-הכיפורים תשכ"ד (26 בספטמבר 1963), מת במוסקבה המשורר היהודי-הסובייטי מארק (מרדכי בן חנניה הכהן) שכטר. בן 52 היה במוותו. המנוח נולד בייקאטרינוסלאב (היא דנייפרופטרובסק מ-1926) לאביו הרופא הפרופיסור אנאניי מארקוביץ' שכטר. סבו — ר' מרדכי שכטר — מלמד דרדקי כשר [ליום הזכרון שלו מוקדש אחד משירי הנכד], כשאשתו לאה הצדקת חובשת פיאה נכרית לראשה. סבו, מצד האם רוזה, ר' משה כרפס — מיליונר, נדבן בכלל ולארץ-ישראל בפרט, מגואלי אדמות תל-אביב, ממיסדי הטכניון בחיפה, כרוך אחרי הרצל, "מלוזה" בשנת 1916 לצילנוב מיליון רובל לצרכי הציונות — להכנות להכורת באלפור. אביו, ד"ר חנניה שכטר, היה מחוגו של אוסישקין. בשנת 1923 תיכנן עליית ביתו לא"י, ברם הדבר לא עלה בידו. מארק — ("מורא") לומד עברית ויהדות עד גיל בר-מצווה אצל המורה-המחבר ארש, אביו של שחקן ה"אהל" אביטל המנוח. כשגדל למד רפואה. התנדב לצבא בשעת פלישת הגרמנים ולאחר זמן מה נפצע. בן 16 התחיל לפרסם שיריו, מהם הופיעו 9 קבצים בחייו וכרך עשירי מקובץ ממבחרם הופיע, לאחר מותו, במוסקבה. המשורר א. פן, שנפגש עמו בשנים האחרונות במוסקבה, מגדירו (בגלויתו אלי מ-26.6.63):

„משורר ליריקן מובהק, בעל מעמד מכובד למדי בבריה"מ. גבר גבה-קומה, ממושקף, חריף-ניב ונוטה להומור עוקצני. יצירתו עניפה, אם כי מאופקת לעתים...“ מלאכתו היתה בתירגומים משירי אחרים, גם משפות שאינו נזקק להן, של עממים סובייטיים, בעזרת תירגום מילולי ושמיעת המקור לשם מיקצב. בשנת 1960 הופיעו שיריו של המשורר האוקראיני הידוע א. מאנז'ור בתירגומו (הקדמה: מ. ברנשטיין).

בשירת המשורר, „כאילו הטבע בעצמו לקח-קיבל רשות הדיבור“... [חול. מילקוב, אוגונוק, מס. 41, 1963].

שלמה אבן-שושן תירגם ופירסם ב„למרחב“ את „באבי יאר“ (נכתב בשנת 1946!) של שכטר, כשם שתירגם את שירו של ייבטושנקו בשם זה. ש. א. ש. גם הספידו (באותו עתון באיסרו-הג של סוכות תשכ"ד). הוא שוחח עם שכטר לפני כשנתיים, בהיותו במוסקבה וכן גם התכתב עמו בשובו ארצה. בספרו על רשמי ביקורו בברה"מ, „סיפורו של מסע“, הוא מייחד מקום לשכטר (מעמ' 128 ואילך) ד. יוסיפון

תירגם (ב"הצופה" וב"חירות") שני שיריו, שאחד מהם — "קברו של אבי" — הוא מן "המוטיבים היהודיים" של שכטר ומעניין, השיר פורסם בשינויי-גירסאות מקובץ לקובץ. תחילה דובר בשיר על "בית הקברות היהודי" (ובגירסה זאת תירגם דוד יוסיפון) ואחר-כך הפך אותו בית-הקברות ל"בית-הקברות המוכר". ולבסוף, בקובץ שהופיע לאחר מותו, שוב: "בית הקברות היהודי" [אולי, בעקבות הערתי העוקצנית בנידון לאחות המשורר הפסנתרנית וורה שכטר, בהיתי במוסקבה. השיחה היתה בטלפון בלבד...]. ושוב "עריכה עצמית" באותו שיר — בתחילה: "האויב הגרמני" ולאחר מכן: "אויב" סתם וה"גרמני" הושמט...

ב"ליטרטורנאיא גאזטא" (26.9.63) הופיע נקרולוג עליו. בתערוכת הספר הסובייטי שנערכה ב"בית הסופר" בת"א אשתקד הוצגו קבצי-שיריו.

לאחרונה בא עמי בכתובים, דרך הוועדה לקשרי חוץ שבאיגוד הסופרים הסובייטים במוסקבה. וכאן ניתנים שתיים מאגרותיו, בהשמטות, בתירגומי מרוסית.

**

מוסקבה, 12 ליוני 1963.

... טוב מאד, שסופרי ארצך החליטו להתעניין ביצירתם של המשוררים הסובייטים, בפרט בשלי. ברם, דומה העניין הוא מגמתי במקצת, והדבר בא לידי ביטוי בבחירת השירים לתירגום. והרי אם יצירת משורר בעלת עניין היא, יש להציגה בהיקפה השלם. אתה כותב, שהמשורר-קומוניסט אלכסנדר פן גם כן "תירגם משהו משיריי" — לי הדבר אינו ידוע. אמנם, בהיות א. פן ברית המועצות נתתי לו במתנה את קובצי האחרון — "מזג האויר הלירי".

התמיה אותי, שתשובתי לסופרכם ש. אבן-שושן, שאין בה בנותן טעם ספרותי, פורסמה משום-מה בעתונכם "למרחב".

כמו כן לא מובנת לי הופעת "ביוגרפיה" שלי בעתונתכם... ביוגרפיה של סופר סובייטי מן השורה. יתכן והמדובר שם על דרך יצירתי. ואפילו כך, לא מובן מניין לוקח החומר לסקירה כזאת. הלא ידיעות על דרכי כמשורר במשך 34 שנה נמצאות רק בארצי — ב"לשכת-הספר", בספרייה על שם וו. אי. לנין, ב"לשכה הביבליוגרפית" של איגוד סופרי ברה"מ. להוצאה המתוכננת, כפי שאתה מודיע, להוציא קובץ שיריי בעברית אני מביע הוקרתי על שימת הלב. ברם, לפי שאתה כותב, ברשותך רק שניים מספריי: "צהרים" ומזג האויר הלירי. אני מניח, לשם שלימות ההתרשמות ממני, כסופר סובייטי, יש לחכות להופעת כרך מבחר שיריי, העומד לצאת בסחו זה ע"י ההוצאה הממלכתית (במוסקבה). לא אוכל להסכים, שבקובץ שיריי בתירגום עברי תפורסם "ביוגרפיה" [שלי] שאינה

ידועה לי, ולא ביבליוגרפיה [של כתביי].

נעים היה לי, לוא היו לתירגום השירים לקובץ מוזמנים משוררים אחדים בארצך, שאהדה לשירה הסובייטית מאחדתם.

מה שנוגע ל"הקדמת המחבר", אין בה צורך מיוחד בעיגה, אם כי מוכן אנוכי לפנות בקצרה לקוראים הישראליים. אוכל לעשות זאת לאחר מנוחת-הקץ, נגיד: בספטמבר.

(—) מארק שכטר

**

מוסקבה, 5 ליולי 1963.

— — היקר,

אמש חזרתי הביתה מ"בית היצירה" לסופרים, מכיון שהוכרתי להפסיק את הנופש, בקשר עם הגברת מחלת הסכרת ודלקת הכבד... (סוף בעמוד 227)

אתה שואל, האם לשלוח אלי קטעי־התירגומים משירי „מלה טובה” ו„קבר אבי”, שפורסמו בעתונתכם. הדבר יהא נעים ואדיב מאד ...
... אמי המנוחה עד כלות־הנפש אהבה ספרות ... והיתה מאושרת, כי בנה משורר ...
הוא. אמא עד רגעיה האחרונים לא הניתה מידיה קובצי „מלה טובה” וקברנוה עם ספר זה על חזה ...

... ביצירתי „מוטיבים יהודיים”, כפי שאתה כותב, תופסים מקום בלתי־ניכר ביותר ביחס לנושאים אחרים המעניינים אותי.

אתה מודיעני, כי בעתון „הצופה” פורסמה רשימה בירביכליוגרפית קצרה עלי, היכולה, כפי שאני מבין, להיות יסוד למאמר [בראש] כרך־שירי, שאתה מכין ...

... במשך 34 שנות יצירה הופיעו מאמרי־ביקורת לא־מעטים על ספריי. ברם אין כדאי לפרטם, מכיוון שלהשיגם אפשר רק בספריותינו (ביחוד, בספריה ע”ש וו. אי. לנין) וב„לשכת הספרי”. לשימת לבך אני מציע ביקורות אחדות המתייחסות לקובצי האחרון „מזג האוויר הלירי”: זוהי רצנויה של המשורר הסובייטי הידוע מיכאיל סוטלוב בתקופון „הספרות והחיים” מ־5 לאוקטובר 1962; רצנויה של אי. יוריב בתקופון „אוקטובר”, חוב’ 7, 1963; רצנויה של המשורר מיכאיל סקוראטוב בתקופון „מוסקבה”, מס’ 6, 1963.

בנוגע לצילומי המבוקש, אני מציע להשתמש בצילומי, הנמצא בעיטוף הקובץ „מזג האוויר הלירי” או בפורטרט, שיהא בכרך [מבחר שירתי], שיופיע בסתו ...

(—) מארק שכטר

